

UNIVERSITATEA „OVIDIUS” CONSTANȚA
Scoala Doctorala de Teologie

REZUMAT TEZĂ DE DOCTORAT
LUPTA PENTRU DOBÂNDIREA CUNUNII MÂNTUIRII,
DUPĂ EPISTOLELE PAULINE

CONDUCĂTOR DOCTORAT:

I.P.S. PROF. UNIV. DR. TEODOSIE PETRESCU

DOCTORAND:

PR. SAMOILĂ ILIE

CONSTANȚA 2016

CUPRINS

INTRODUCERE

CAPITOLUL I - ΣΩΤΗΡΙΑ ÎN ORIZONTUL TEOLOGIEI VECHITESTAMENTARE ȘI NOUTESTAMENTARE

- 1.1. Epistolele pauline - cadru isagogic și proiect al mântuirii omului
- 1.2. Mântuirea - sens și împlinire existențială în Iisus Hristos
 - 1.2.1. Σώζω, σωτηρία, διασώζω - variațiuni terminologice
 - 1.2.1.1. Σώζω - : semnificații conceptuale în Vechiul Testament
 - 1.2.1.2. (malat) - precizări conceptuale la timpurile verbale (niphal, piel, hiphil, hithpael)
 - 1.2.1.3. Semnificația lui σώζω în cărțile apocrife
 - 1.2.1.4. Hermeneutica „mântuirii” în literatura qumranică
 - 1.2.1.5. în teologia rabinică
 - 1.2.2. Istoria Vechiului Testament: o căutare efervescentă a mântuirii
 - 1.2.2.1. Unicitatea și eficiența mântuirii adusă de Dumnezeu: . Referințe hermeneutice la Isaia 43,11
 - 1.2.2.2. Convergența tipologică a jertfelor vechitestamentare spre jertfa mântuitoare a Arhiereului Suprem - Iisus Hristos. Referințe hermenutice la Epistola către Evrei
 - 1.2.3. Resemnificarea conceptului σώζω în Noul Testament
 - 1.2.3.1. Σώζω - valorizarea termenului în dimensiune religioasă în relația omului cu Dumnezeu
 - 1.2.3.2. Σώζω în relatările sinoptice: acțiunea mântuitoare a lui Hristos
 - 1.2.3.3. Σώζω în Faptele Apostolilor: o dublă semnificație de „vindecare” și „mântuire”
 - 1.2.3.4. Receptarea teologică a lui σώζω în scrierile Sf. Apostol Pavel
 - 1.2.3.4.1. Σώζω, σωτηρία - definiția activității mântuitoare a lui Hristos în Romani, Efeseni, 1 și 2 Corinteni, 1-2 Tesaloniceni, Filipeni, Galateni
 - 1.2.3.4.2. Σώζω, σωτηρία în epistolele pastorale (1 și 2 Timotei)
 - 1.2.3.4.3. Σώζω, σωτηρία în Epistola către Evrei
 - 1.2.3.5. Σώζω, σωτηρία în epistolele sobornicești
 - 1.2.3.5.1. Epistolele sobornicești ale Sf. Apostol Petru
 - 1.2.3.5.2. Epistola Sobornicească a Sf. Apostol Iacov
 - 1.2.3.5.3. Epistolele Sobornicești ale Sf. Apostol Ioan
 - 1.2.3.5.3. Epistola Sobornicească a Sf. Apostol Iuda

1.2.3.6. Σώζω, σωτηρία în Apocalipsa

1.3. Σωτήρ - Mântuitorul: articularea teologică a acțiunii mântuitoare a lui Iisus Hristos. De la argument la evidență

1.3.1. Σωτήρ - incursiune terminologică în vocabularul biblic

1.3.1.1. Soter, soter tes oikoumenes, soter tou kosmou în orizontul gândirii eleniste mitologico-filosofice

1.3.1.2. Σωτήρ - semnificație și valoare conceptuală în Septuaginta

1.3.1.3. Centrarea eficienței mântuirii vechitestamentare în Mesia. Dimensiunea restauratoare a lui (Ebed-Yahve)

1.3.1.3.1. Mesia - cadru conceptual biblic

1.3.1.3.2. Portretul asumării activității restauratoare de către (Ebed-Yahve)

1.3.2. Afirmarea lui Hristos ca Σωτήρ în Evangheliile

1.3.3. Conturarea teologiei soteriologice în epistolele pauline. Σωτήρ de la argumentație la subiect al dinamicii misionare

1.4. Cristalizarea soteriologiei pauline în mediul greco-roman și iudaic. Contextualizare și argumentare

1.4.1. Perspectiva asupra mântuirii în învățătura eseniană

1.4.2. O pretinsă „mântuire” la gnostici

1.4.3. „Salvarea” promovată de religiile de mistere

1.4.4. Convertirea politică a ideii de „salvare” în cultul imperial roman

CAPITOLUL II - MÂNTUIRE ȘI CREDINȚĂ. DEXTERITATEA TEOLOGICO-ARGUMENTATIVĂ A SF. APOSTOL PAVEL

2.1. Dimensiunea obiectivă și subiectivă a mântuirii în Epistola către Romani

2.1.1. Variațiuni terminologice: „chemare” și „îndreptare” (8, 30), „răscumpărare” (8, 23), „împăcare” (5, 10), „viață în Hristos” (5, 10), „viețuire în Duh” (8, 13), „Legea iubirii” (13, 10), „iubirea aproapelui” (13, 8), „săvârșirea binelui” (2, 10)

2.1.2. Καταλλαγήν („împăcarea”) prin Iisus Hristos ca o nouă condiție a umanului în orizontul „păcii” (Romani 5,1-2 și 9-11 și 2 Corinteni 5,17-19)

2.1.3. Paralela Adam - Hristos. Referințe exegetice la Romani 5, 12-21, 1 Corinteni 15, 2 și 45

2.1.4. Centralitatea înnoirii vieții în Iisus Hristos (Romani 6,3-9)

2.2. Expozeul teologic paulin al relației dintre Legea mozaică și îndreptarea prin credința în Hristos în Epistola către Galateni

2.2.1. Continuitatea organică dintre Epistola către Romani și Epistola către Galateni în privința soteriologiei pauline

2.2.2. Εἰδότες ὅτι οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ (Galateni 2,16). „Îndreptarea prin credință”

2.2.2.1. Πιστεύω, πίστις – variațiuni semantice în teologia noutestamentară

2.2.2.2. Credința ca axiomă a vieții creștine în articularea teologică paulină

2.2.2.3. Ponderea credinței și a faptelor în actul mântuirii după Epistolele Pauline și Epistola Sobornicească a Sf. Apostol Iacov

2.3. Condițiile mântuirii subiective. Expunerea dogmatică paulină

2.3.1. Harul divin δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ• (Romani 3,24)

2.3.2. Credința mântuitoare - λογιζόμεθα γὰρ δικαιοῦσθαι πίστει ἄνθρωπον χωρὶς ἔργων νόμου. (Romania 3,28)

2.3.3. Faptele bune - οὕτως καὶ ἡ πίστις, ἐὰν μὴ ἔχῃ ἔργα, νεκρά ἐστὶν καθ’ ἑαυτὴν (Iacov 2,17)

CAPITOLUL III - DE LA VIAȚA TRUPEASCĂ LA VIAȚA DUHOVNICEASCĂ: ΚΑΤΑ ΣΑΡΚΑ ΠΕΡΙΠΛΑΤΟΨΙΝ ΑΛΛΑ ΚΑΤΑ ΠΝΕΨΜΑ (ROMANI 8,4-18). COORDONTE SPIRITUALE ÎN TEOLOGIA PAULINĂ

3.1. Exercițiul ascetico-mistic paulin: un program spiritual de revenire la condiția autentică a umanului în orizontul harului

3.2. Angajamentul dinamic în exercițiul desăvârșirii: instrumentele creștinului în progresul duhovnicesc (Efeseni 6,13-17)

3.2.1. περιζωσάμενοι τὴν ὀσφὺν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ (brâul adevărului) - Efeseni 6,14.....167

3.2.2. ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης (platoșa dreptății) - Efeseni 6,14171

3.2.3. ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης - (încălțarea cu râvna Evangheliei păcii) - Efeseni 6,15

3.2.4. θυρεὸν τῆς πίστεως (pavăza credinței) - Efeseni 6,16

3.2.5. τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθε (coiful nădejdiei mântuirii) - Efeseni 6,17

- 3.2.6. τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὃ ἐστὶν ῥῆμα θεοῦ (sabia Duhului, care este Cuvântul lui Dumnezeu) - Efeseni 6,17
- 3.3. Disciplinarea trupului în perspectiva înnoirii minții după Romani 12,1-2 și 13,14 .188
- 3.4. Imperativul despătimirii în epistolele pauline
 - 3.4.1. Lăcomia pântecului - Filipeni 3,19
 - 3.4.2. Desfrânarea - 1 Corinteni 7,2
 - 3.4.3. Iubirea de arginți - 1 Timotei 6,10
 - 3.4.4. Tristețea - 2 Corinteni 7,10
 - 3.4.5. Mânia - Efeseni 4,26
 - 3.4.6. Trândăvia - 1 Timotei 5,11-13
 - 3.4.7. Frica - Romani 2,9
 - 3.4.8. Mândria - 2 Corinteni 10, 17-18
- 3.5. Redobândirea vieții virtuose ca mod al recondiționării omului în starea normalității existențiale
 - 3.5.1. Virtuțile teologice în 1 Corinteni 13,13 - cadru hermeneutic
 - 3.5.1.1. Πίστις - Credința
 - 3.5.1.2. Ἐλπίς - nădejdea
 - 3.5.1.3. Ἀγάπη - iubirea
 - 3.5.2. Virtuțile Evanghelice în interpretarea paulină
 - 3.5.2.1. Smerenia
 - 3.5.2.2. Pocăința
 - 3.5.2.3. Blândețea
 - 3.5.2.4. Milostenia
 - 3.5.2.5. Chibzuința
 - 3.5.2.6. Inima curată
 - 3.5.2.7. Răbdarea
 - 3.5.2.8. Bucuria
 - 3.5.2.9. Iertarea
- 3.6. Virtuțile cardinale - elemente bazice ale vieții autentice creștine
 - 3.6.1. Înțelepciunea - 1 Corinteni 1,30
 - 3.6.2. Dreptatea - Romani 14,17

3.6.3. Curajul - Evrei 13,6

3.6.4. Cumpătarea - 1 Timotei 6,7-8

3.6.5. Rugăciunea - Romani 8,34

CAPITOLUL IV - MAXIMIZAREA VIRTUȚILOR PÂNĂ LA „STAREA BĂRBATULUI DESĂVÂRȘIT” - ΑΝΔΡΑ ΤΕΛΕΙΟΝ (EFESENI 4,13)

4.1. Participarea teandrică a Sfântului Duh în exercițiul dezvoltării virtuților

4.2. Sfințirea - vocație ontologică a omului: οὐ γὰρ ἐκάλεσεν ἡμᾶς ὁ θεὸς ἐπὶ ἀκαθαρσίᾳ ἀλλ’ ἐν ἁγιασμῷ (1 Tesaloniceii 4,7)

4.3. Integritatea spirituală în Iisus Hristos: μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ - „măsura vârstei deplinătății lui Hristos” ca mod plinar al existenței omului

CONCLUZII

BIBLIOGRAFIE

I. Izvoare

A. Ediții ale Sfintei Scripturi

B. Literatură patristică

II. Dicționare, enciclopedii

III. Comentarii biblice

IV. Cărți, studii, articole

După două milenii de mărturie creștină există încă o mulțime de idei greșite despre ce înseamnă mântuirea și cum poate fi ea însușită, deoarece se fac socoteli și se folosește înțelepciunea lumească despre plăcere și efort, atunci când se alege între împlinirea desăvârșită a celor mai frumoase dorințe undeva în viața veșnică, însă obținută cu multe și îndelungi eforturi, față de chinurile veșnice, dar beneficiind de închipuirea plăcerilor lumești, acum, chiar dacă amestecate cu durere.

Și totuși, o problemă serioasă, chiar vitală cu care se confruntă creștinul tuturor timpurilor este mântuirea sufletului său, fiindcă viața în trup a creștinului are sens și valoare doar prin preocuparea pentru propria lui mântuire și dobândirea acesteia prin comuniunea cu Hristos ca mădular al trupului Său, Biserica.

Însă aceasta nu este o realizare simplă și nici ușoară fiindcă, în mod „firesc” oamenii lumești sunt dezinteresați de lumea spirituală, dar mai ales demotivați, „*căci cuvântul crucii nebunie este pentru cei ce pier*” (1 Co I, 18).

Totuși, când „politețea” lumească evită să se exprime sincer, față de această „nebie”, se invocă scuza unor capacități și oameni excepționali, care ar fi singurii capabili de performanțele vieții creștine. Dureros este că oamenii lumești nu manifestă dorința de a cunoaște cu adevărat creștinismul, datorită unei atitudini conflictuale și simultană de respingere și interes. În ochii lumii, „problema” creștină este duală, foarte plăcută când creștinii vorbesc despre speranțele dragi ale oamenilor, însă o adevărată nebie când arată lumii cum se pot realiza concret aceste speranțe.

Astfel, este foarte plăcut să vorbim despre iubire și iertare la modul cel mai ideal, dar e o nebie să iubești și mai ales să ierți dușmanii.

De asemenea, este foarte plăcut să vorbim despre dragostea dintre un bărbat și o femeie, dar e nebie să vorbești despre feciorie sau fidelitate, chiar și în gânduri. Și este plăcut să vorbim despre ajutoare și acte de caritate, dar e o nebie să dai tot ce ai, să ascuți necondiționat de superiorul tău, să te abții de la mâncare, băutură, sex, și alte „plăceri” pentru Dumnezeu și viața veșnică. Și, mai nebun decât orice, este un creștin, care vorbește despre Dumnezeu și diavol, despre răsplată și osândă veșnică, despre martiri și mucenici. Și pentru ce toată „nebiea” asta? Numai pentru a salva un suflet, despre care știința nu își permite să se pronunțe dacă există ? Evident, dacă și noi am continua în această manieră, cu siguranță nu am ajunge la „același”, (nici un) rezultat.

Din fericire, noi suntem creștini și avem dorința să cunoaștem creștinismul și Dumnezeu ne ajută cu înțelepciunea pe care a dăruit-o sfinților părinți care s-au nevoit în eforturile ascetice și ne-au lăsat comorile duhovnicești pe care le împart cu noi.

Iată de ce, în această lucrare: „*Lupta pentru dobândirea cununii mântuirii, după epistolele pauline*”, încercăm să prezentăm învățătura creștină despre mântuire, și anume în contextul prilejuit de epistolele Sf. Ap. Pavel, dar și mai exact, vom încerca să prezentăm învățătura creștin ortodoxă despre lupta pe care o duce un creștin după exemplul Sf. Apostol, pentru a primi cununa mântuirii, și vorbim despre „cunună” pentru a întări ideea efortului necesar în această luptă pentru mântuirea sufletului nostru. Evident, este impropriu să spunem că noi ne mântuim prin efort personal, fiindcă nu noi, ci Hristos ne mântuie, și fiindcă Dumnezeu iubește libertatea noastră, ne cere acordul și participarea prin credință și Fapte bune spre a ne mântui. Prin eforturile noastre putem demonstra credința noastră vie și astfel Hristos va mijloci și va lucra împreună cu noi pentru a ne mântui.

Fiind concentrați nu atât pe exemplul de luptător, cât mai ales pe învățătura Sf. Apostol Pavel despre mântuire, am structurat lucrarea în două mari părți, cu capitole și subcapitole și corespunzător, vom prezenta în prima parte informațiile de natură teoretică, iar în a doua parte le vom dezvolta prin aplicare pe cele de natură practică.

Titul lucrării noastre conține o promisiune „dobândirea mântuirii” și un context „potrivit epistolelor pauline”, iar cuvintele „luptă” și „cunună” indică mijloacele folosite și semnul împlinirii sau cuceririi țintei, ca dimensiuni esențiale și specifice unei vieți creștine active.

Lucrarea este desfășurată în patru mari capitole, fiecare capitol fiind segmentat în mai multe subcapitole în scopul unei cât mai bune evidențieri și analize a subiectului cercetat:

CAPITOLUL I - Σωτηρια în orizontul teologiei vechitestamentare și noutestamentare

CAPITOLUL II - Mântuire și credință. Dexteritatea teologico-argumentativă a Sf. Apostol Pavel

CAPITOLUL III - De la viața trupească la viața duhovnicească: *κατα σαρκα περιπατοῦσιν ἀλλὰ κατα πνεῦμα* (Romani 8,4-18). Coordonte spirituale în teologia paulină

CAPITOLUL IV - Maximizarea virtuților până la „starea bărbatului desăvârșit” - *ἀνδρα τελειον* (Efeseni 4,13)

Învățătura despre *mântuire* este centrală în creștinism. Într-o formă sau alta o găsim în întreaga învățătură de credință a Bisericii. Ea este în același timp și o problemă actuală.

Creștinismul este chemat să arate, să dea mărturie despre contribuția pe care o aduce în slujba omului în dorința lui de a trăi, de a fi desăvârșit și de a fi nemuritor. Aproape în toate întrunirile inter-teologice, în dialogurile teologice bi- sau multi-laterale, ea ocupă un loc principal.

În această lucrare încercăm să descriem o mică și concentrată parte a învățaturii ortodoxe de mântuire, dar, mai ales acele acte personale care se cuprind în lupta creștinilor și o califică drept extraordinară și îndreptățită să primească binecuvântarea promisă a cununii mântuirii, fiindcă prezentarea întregii învățături a mântuirii este atât de vastă, încât cuprinde întreaga învățătură de credință a Bisericii, hristologia, soteriologia, haritologia, eclesiologia și eshatologia.

Fiecare dintre aceste dimensiuni ale învățaturii de credință creștină oferă câte o imagine a testamentului Sf. Ap. Pavel către toți creștinii: „Lupta cea bună am luptat, alergarea mi-am împlinit-o, credința am păzit-o. De acum mi s-a gătit cununa dreptății, pe care în Ziua aceea mi-o va da Domnul, Dreptul judecător; și nu numai mie, ci și tuturor celor ce I-au iubit arătarea.” (2 Tim IV, 7-8).

Din Faptele Apostolilor cunoaștem că mult timp, Sfântul Apostol Pavel a fost un nemilos prigonitor al Bisericii (FA 8, 3), fiind prezent la uciderea cu pietre a Sfântului martir Arhidiacon Ștefan (FA 7, 58; 8, 1), însă nu după mult, plecat într-o nouă misiune de acest fel, Domnul Hristos I se descoperă pe drumul spre Damasc, moment în care „Saul” se convertește la credința în Iisus Hristos (FA cap. 9), devine Sf. Apostol Pavel, („apostolul neamurilor”) și se angajează cu aceeași râvnă în lupta pentru dobândirea cununei în trăirea credinței creștine, adică spre mântuirea proprie și a tuturor păstoriților încredințați lui.

De altfel, textele cele mai importante care folosesc explicit simbolul „cununei” și „încununării” în lupta pentru exercitarea deplină a credinței spre mântuire se află, în majoritatea lor, în Epistolele Sfântului Apostol, (1 Co IX, 24-27; 2 Tim II, 3-5; IV, 8; Evr II, 6-7, 9-10; Iac I, 12; 1 Ptr V, 4; Ap II, 10; III, 11).

Dintre ele numai două se referă la cununa dobândită prin luptă, și este interesant că tocmai „desăvârșirea” revendicată de credincioșii corinteni îl determină pe sfântul apostol să îi certe pe aceștia și să le arate că tot ce consideră ei că au realizat ar putea fi fără nici o valoare, atunci când eforturile lor sunt lipsite de smerenie, de dragoste și de ascultare față de Domnul Hristos, adică sunt făcute fără rânduiala cerută.

Împreună cu semnificația curentă estetică, de *podoabă*, termenul „cunună” are în Sfânta Scriptură, utilizarea de „răsplată” și „semn/simbol” spiritual sau fizic de biruință și putere, fiind asociat atât situațiilor pozitive: „cununa regească” (2 Rg I, 10; Est I, 11; Ps V, 12; VIII, 5; XX, 3; CII, 4; Pr I, 9; IV, 9; XII, 4; XIV, 24; XVI, 33; XVII, 6; Cânt III, 11; Is XXII, 17; Is XXVIII, 5; LXII, 3, 10; Iz XVI, 12; XXIII, 42; XXVIII, 12; Za VI, 11, 14; Idt III, 7; Ba V, 2; Sol IV, 2; V, 16; Ecc I, 11; Sir I, 18; VI, 31; XV, 6; XXV, 6; XXXII, 2), dar și celor negative: „*m-a dezbrăcat de slavă și de pe fruntea mândră tot El mi-a luat cununa*” (Iov XIX, 9; XXXII, 36; Is XXVIII, 1, 3; Ir XIII, 18; Plg II, 15; V, 16), cât și celor ofensatoare (Mt XXVII, 29; Mc XV, 17; In XIX, 2, 5). În Noul Testament, Sfântul Apostol Pavel folosește termenul în sensul pozitiv de recunoaștere a unor realizări excepționale săvârșite în condiții dramatice. Pe de o parte apostolul folosește termenul cu referire „lumească” la atleți și ostași ca exponenți ai realizărilor în lumea adamică (1 Co IX, 25), dar mai ales folosește termenul cu referire „duhovnicească” pentru creștinii care și-au realizat misiunea credinței în Hristos (1 Co IX, 25; Flp IV, 1; 1 Tes II, 19; 2 Tim II, 5; IV, 8; Evr II, 7, 9; Iac I, 12; I Ptr V, 4; Ap II, 10; III, 11; IV, 4, 10; VI, 2).

Potrivit exemplului folosit de apostol creștinul este ca un atlet : un atlet al lui Hristos (Cf. 1 Co IX, 24-27), iar în antichitate atleții erau supuși înainte de concurs la un regim foarte sever : „*Vreme de zece luni și mai bine, o reglementare riguroasă și tiranică fixa candidatului (la concurs) orele și durata exercițiilor, a mâncării și a somnului... Trebuia să se înarmeze împotriva foamei și setei, frigului și căldurii, soarelui și prafului, oboselii și intemperiilor*”. Îi erau interzise anumite mâncări și vinul, ca și orice alte băuturi spirituoase trebuia să fie înfrânat la masă; să renunța la orice relație sexuală, trăind în castitate deplină (unii rămâneau în castitate toată viața); să doarmă în pat tare. „*Și toate acestea pentru o coroană de frunze care va împodobi capul fericitului învingător*”.

Spre deosebire, atletul lui Hristos n-are în față o coroană pieritoare, ci cununa neveștejită a fericirii veșnice. Se cuvine dar, ca și el să-și impună un regim de înfrânare, de renunțare, de disciplinare a ființei și obiceiurilor lui spre a putea birui.

Tâlcuind exemplul cu atletul pe care apostolul Pavel l-a dat corintenilor pentru a lămuri natura eforturilor săvârșite de creștini în lupta pentru dobândirea mântuirii și spune : „*arătând că este de folos a fi cu pogorământ față de alții, căci aceasta este desăvârșirea cea mai înaltă, pe care el însuși a făcut-o, prin faptul că nu a luat ajutoare de pe la ucenici, ca ceilalți apostoli, iar la urmă iarăși s-a pogorât mai jos decât toți, și făcându-le cunoscute așezările fiecăruia, cum și*

desăvârșirea și pogorământul, Sfântul Apostol Pavel nu le spune încă lămurit, ca să nu rămână rușinați, dar le dă de înțeles că ceea ce se petrece printre dâșii, este o muncă zadarnică și fără scop, deși pare să vină de la desăvârșirea lor, dar în tot ce fac ei păcătuiesc în Hristos, că pierd pe frații lor și că nu au nici un folos din cunoașterea desăvârșirii dacă nu vor adăuga și dragostea, iar pentru lămurire le dă o pildă cu valabilitate generală, și zice: „Nu știți voi că cei ce aleargă-n stadion, aleargă toți, dar numai unul ia premiul?”

Evident, la creștini, acel „unul” singur câștigător este Hristos, și El a câștigat pentru toți care cred în El, iar prin exemplul folosit Sf. Apostol nu le spune corintenilor că numai unul din toți se va mântui, fiindcă la „creștini” toți „alergătorii” credinței au câștigat deja în Hristos, și toți vor fi încununati pentru că nu se luptă între ei ci fiecare cu păcatul lui (dacă bineînțeles, vor alerga „bine”), și mai degrabă spune că mult ne folosește fiecăruia a avea râvna fierbinte ca a celui singur alergător care câștigă la curse.

După cum în arenă se duc mulți, însă nu mulți sunt încununati, ci numai unul din toți ia premiul, fiindcă este cel mai capabil, și după cum, ca să ajungi la victorie, nu este de ajuns a privi lupta, nici numai de a-și unge trupul cu ulei și a se arunca în luptă, tot așa și aici nu este de ajuns numai a crede și a se lupta „la întâmplare”, căci nu vom avea nimic, dacă nu vom folosi tot ce avem spre a câștiga în mod concret, și doar ne vom mulțumi să presupunem că suntem învingători după cum ni se pare că suntem desăvârșiți, este ceea ce lăsând a se înțelege, zice: „*Alergați așa ca să-l luați*”. Așadar, încă nu luaseră – spune Sf. Ioan Gură de Aur. Dar apostolul nu doar îi ceartă, ci zicând „așa”, mai departe le arată și felul cum să ia premiul.

„*Și – zice -, oricine se luptă se înfrânează de la toate*”. Iar aici „toate” înseamnă să vă opriți și de la îmbuibarea pântecelui, și de la desfrânare, și de la beție, și în sfârșit de la toate patimile. Aceasta se petrece până și în luptele lumești, unde nu au voie, de pildă, cei ce se luptă, nici să se îmbete în timpul luptei, nici să desfrâneze, ca nu cumva să-și slăbească puterea, și nici a se îndeletnici cu altele în acel timp, ci depărtându-se de toate, atleții se gândesc și lucrează numai pentru victoria în lupte. Deci dacă acolo este așa, cu toate că numai unul ia cununa, apoi cu atât mai mult aici, unde cununile sunt mai multe și unde întrecerea este mai mare, căci nu numai unul este care se încununază, ci toți se încununază și premiul este așa de mare, încât învinge toate ostenele întrebuintate. Și arătând greutățile sf. apostol le arată și avantajele, că nu unii împotriva celorlalți trebuie să luptăm ci unii împreună cu ceilalți, și toți în Hristos: „*Și aceia, ca să ia o cunună stricăcioasă, iar noi, nestricăcioasă*.”

Îndemnându-i apoi cu pilda luptelor din afară, apostolul se pune pe sine la mijloc și continuă: „*Ei bine, eu așa alerg, nu ca la-ntâmplare*”.

Dar ce înseamnă „*nu ca la întâmplare*”? „*Eu, zice, am privirea ațintită spre un scop anume, iar nu în zadar și fără scop ca și voi. Căci cu ce vă folosește vouă dacă intrați în capiștile păgânești, și prin aceasta vă arătați așa-zisa voastră desăvârșire? Cu nimic. Nu așa însă sunt eu; ci toate ce le fac, le fac pentru mântuirea aproapelui. De arăt desăvârșirea mea, pentru aproapele o fac; de sunt cu pogorământ, pentru dâșii o fac; de covârșesc pe Petru în aceea că nu iau nimic de la voi, o fac tot pentru cei de aproape, ca să nu se smintească; de mă pogor mai mult decât toți, tăind împrejur și răzându-mi capul, tot pentru dâșii o fac, ca să nu-i amăgesc*”. Iar aceasta înseamnă „*nu ca la întâmplare*.”

„*Dar tu, zice, pentru ce mănânci în capiștile idolilor, spune-mi? Însă nu ai a-mi spune nici o pricină binecuvântată*.” „*Mâncarea nu te va pune înaintea lui Dumnezeu, că nici de vei mânca, îți va prisosi, nici de nu vei mânca, îți va lipsi*” (1 Co VIII, 8). Deci, tu alergi cum s-ar întâmpla și fără vreun folos. Aceasta înseamnă „*ca la întâmplare*.”

Însă eu „*Așa mă lupt, nu ca lovind în aer*”, zice, și cu acestea iar vorbește despre corinteni, care se luptau fără scop și fără folos, ca și cum ar fi lovit doar aerul. Pe când „*Eu, zice, am pe cine să lovesc, adică pe diavolul; tu însă nu-l lovești, ci stai nepăsător înaintea lui*.”

Dar mai mult, nu doar că le arată deosebirea între lupta haotică și aceea concentrată și orientată spre obiective concrete, ci le arată cum pot să capete și ei această „bună deprindere”: „*Ci îmi chinuiesc trupul meu și îl supun robiei; ca nu cumva, altora propovăduind, eu însumi să mă fac netrebnic*”. Aici îi arată pe dâșii ca supuși poftei pântecelui, căruia lăsându-i frânele libere, îl îmbuibază sub masca desăvârșirii, ceea ce și mai sus zicea jelind, dar îndulcește muștrarea arătând că el însuși luptă din greu cu păcatele, pentru ca nimeni să nu se descurajeze în luptele pentru virtute, pe care le recunoaște ca fiind grele.

„*Ci îmi chinuiesc trupul meu și îl supun robiei*.” Iar aici Sfântul Apostol iese din simbolistica luptelor și întrecerilor, și nu zice „*îl nimicesc*” sau „*îl pedepsesc*” - fiindcă trupul nu este dușmanul omului - ci numai „*îl chinuiesc și îl supun robiei*”, ceea ce o face numai stăpânul și nu războinicul; dascălul, iar nu dușmanul; pedagogul, iar nu corupătorul.

Să nu uităm că apostolul însuși cere ajutorul bisericii în alergarea sa, dând prin sine un exemplu grăitor despre cum trebuie să fie conduita creștinului : „*În sfârșit, fraților, rugați-vă pentru noi, pentru ca cuvântul Domnului să-și plinească alergarea*” (2 Tes III, 1). Dimensiunea

vizată aici de Sf. Ap. Pavel nu este cea geografică, spațială, de „propagare” a Evangheliei, ci istorică, temporală, a unui drum ce trebuie parcurs cu repeziciune într-o singură direcție, aceea a eshatonului, la capătul căruia alergarea devine propria ei cunună „slăvită”.

„*Ca nu cumva altora propovăduind, eu însumi să mă fac netrebnic*”. Iar dacă aici însuși apostolul, care a învățat atât, se teme, chiar și după ce deja a propovăduit Evanghelia, și după ce s-a făcut înger în trup și a dat dovadă de o așa de mare îngrijire față de lumea întreagă, atunci, dacă ne comparăm „realizările” noastre cu ale sfântului apostol, ce putem să mai zicem despre noi?

Și apostolul ne avertizează tocmai să privim la aceste „realizări” și : „*Să nu vă închipuiți, zice, că dacă ați crezut, aceasta vă este de ajuns pentru mântuirea voastră. Că dacă mie, care am propovăduit și am învățat și multe altele am făcut, și încă nu îmi sunt de ajuns numai acestea, de nu voi face neînvins și toate cele ale mele, apoi cu atât mai mult vouă.*”

De asemenea, creștinul este comparat de Sf. Apostol și cu un ostaș : el e ostașul lui Hristos, înarmat cu armele dreptății (Ef VI, 13-17), ca să poată lupta împotriva vrăjmașilor mântuirii lor. Și așa cum ostașul din armată, spre a fi pe placul șefului său, nu se amestecă în treburile vieții obișnuite, renunță la sine și la alte plăceri, ostașul lui Hristos caută să placă lui Hristos (Cf. II Tim II, 3-4; I Tim VI, 11-12) sub comanda căruia luptă și renunță la tot ce nu e în conformitate cu voia Lui.

Deci să nu mai stăpânească păcatul în trupul și sufletul nostru, ci în amândouă să fie preamărit Dumnezeu (Cf. Rm VI, 12-22; 1 Tes V, 23; Ef IV, 22-32; 1 Co VI, 15-20; Col III, 9), îndeamnă Apostolul pe credincioși, pentru că din iubire pentru oameni Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat, s-a jertfit pe cruce și a înviat ca să mântuiască toți oamenii. Pentru aceasta El a venit în lume, ca să mântuiască lumea. Iar lucrarea Lui în lume este mărturia prezenței lui Dumnezeu în lume, este dovedirea dragostei și a posibilității comuniunii omului cu Dumnezeu, însăși rațiunea și scopul existenței întregii lumi.

Sfântul Apostol Pavel este primul și cel mai prolific scriitor de epistole al Noului Testament, iar dacă Biserica și-a putut dezvolta de timpuriu o gândire teologică sistematică, aceasta li se datorează în bună măsură și celor paisprezece epistole pauline, dar, nu avem motive să credem că Sf. Ap. Pavel a cultivat genul epistolar ca atare, cu intenția de a crea o operă literară și cel mai probabil, el și-a alcătuit scrisorile în mod absolut circumstanțial, sub presiunea unor situații sau evenimente în comunitățile creștine întemeiate de el, care cereau din partea sa o

intervenție sau lămurire potrivită, motiv pentru care au și rămas peste veacuri mereu actuale, în primul rând, datorită lucrării Duhului Sfânt care a asistat și coordonat deopotrivă atât lucrarea kerigmatică, cât și pe cea misionară a Apostolului Pavel.

Teologia sa, expusă în epistole este una din cele mai fecunde și profunde cugetări creștine, iar un lucru esențial pe care Sfântul Apostol Pavel l-a spus în epistolele sale este faptul că dobândirea mântuirii este necesară pentru toți creștinii, fiind un act prin excelență religios, care privește întreaga viață a omului și ține de legătura omului cu Dumnezeu.

Începând de la chemarea spre pocăință a Sfântului Ioan Botezătorul, ce pregătea credincioșii pentru venirea Domnului nostru Iisus Hristos care și-a început propovăduirea cu același gând: *“Pocăiți-vă că s-a apropiat împărăția cerurilor.”* (Mt III, 2; IV, 17), regăsim în viața creștină o chemare la luptă pentru înnoirea lumii, și statornicirea împărăției lui Dumnezeu pe pământ precum este și în cer, așa cum a învățat Domnul.

Viața creștină este Adevărul care eliberează, adică o luptă încrâncenată și veșnică pentru iubire și împotriva păcatului și răutății, fiindcă demonstrează calitatea veșnică a libertății, pe care diavolul o disprețuiește, încă dinainte de a fi creat omul.

Fericit este că această luptă este deja câștigată, iar la crearea din nou a omului prin jertfa lui Hristos, a devenit evident pentru fiecare creștin că viața de aici este o luptă, un loc de încercare, un stadion, iar viața viitoare constituie răsplata, cununa, premiile. După cum un atlet trebuie să lupte în arenă cu sudoare, praf, zăpușeală, nervi și nevoințe, tot astfel și cel drept trebuie să sufere aici multe și să le rabde pe toate cu bărbăție, dacă vrea să primească dincolo cununa strălucitoare. Începând încă de la frumusețea pomului oprit putem spune că Dumnezeu a pus omul în situația de luptă, întâi de a lupta cu ispitele lui, iar după ispita șarpelui, Dumnezeu a „*activat*” – dacă putem spune așa – pornirea de luptă împotriva satanei, și care va duce la înfrângerea satanei în Fiul Omului, în Hristos, atunci când stabilește : „*Dușmănie voi pune între tine și între femeie, între sămânța ta și sămânța ei; aceasta îți va zdrobi capul iar tu îi vei înțepa călcâiul*” (Fc III, 15). Dar omul singur nu poate izbândi și pentru aceasta Însuși Creatorul primește să lupte pentru creația Sa și Se face Învățător cu fapta și cuvântul în această luptă. Iar pentru că dușmanul a amăgit pe om cu nădejdea Dumnezeirii (Fc III, 5), acum el însuși este amăgit, căci Dumnezeu S-a făcut Om și a arătat în același timp bunătatea, înțelepciunea, dreptatea și puterea lui Dumnezeu.

Dumnezeu „*voiește ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină.*” (2 Tim II, 4). De aceea, cea mai mare grijă a creștinului în viața sa este mântuirea sufletului, pentru că : „*Ce va folosi omul de ar dobândi lumea toată și-și va pierde sufletul său? Sau ce va da omul, în schimb, pentru sufletul său?*” (Mc VIII, 36-37)

După cum am putut observa din parcursul lucrării, mântuirea subiectivă este procesul în care ne angajăm cu toate puterile pentru a dobândi mântuirea. Dar ce înseamnă să se mântuiască un om? În Biserica răsăriteană, pe temeiul învățaturii despre energiile necreate se folosește, pentru a caracteriza unirea sufletului cu Dumnezeu, termenul îndrăzneț de *sfințenie*, *îndumnezeire* sau de *participare la dumnezeire*, ceea ce descrie o trăire a stării de îndumnezeire sau de participare la viața dumnezeiască prin har, iar această „*stare*” a desăvârșirii în care este adus creștinul și actele săvârșite în acest sens este o dimensiune principală a mântuirii despre care vorbim în această lucrare.

Un rol important în drumul spre mântuire îl are harul divin care este energia necreată dumnezeiască, revărsată de Duhul Sfânt peste noi, prin umanitatea înviată și înălțată a lui Hristos; Harul este comuniunea cu Hristos în Duhul Sfânt. Harul este împărtășit oamenilor prin Sfintele Taine, care sunt mijloace de împărtășire a harului divin și ele sunt absolut necesare pentru mântuire.

Prin moartea Sa pe cruce Fiul lui Dumnezeu a creat, sau a recreat lumea, sau mai bine zis a pus bazele recreării la a cărei împlinire suntem chemați să colaborăm.

Mântuirea este deci o „*refacere reală*” a naturii umane. „*Dumnezeu s-a făcut om pentru ca omul să poată deveni Dumnezeu*”, spun Părinții Bisericii. Înviind cu Hristos în adâncul misterului sacramental al Bisericii, creștinul începe o viață nouă, devine „*omul cel nou*”. Trebuie însă menționat că lucrarea mântuirii este o lucrare teandrică. Atât în mântuirea obiectivă ca și în cea subiectivă întâlnim cooperarea sinergică între Dumnezeu și om.

Mântuirea este un act divin absolut gratuit și universal, dar un act care a solicitat consimțământul omului și s-a realizat prin consimțământul lui. Dumnezeu nu a mântuit și nu mântuiește pe oameni automat fără voia și fără consimțământul lor. Mântuirea și înnoirea omului devin reale prin legătura cu Hristos și prin înaintarea credincioșilor spre viața veșnică. De vreme ce noi ne botezăm devenim părtași ai învierii. Botezul ca moarte în Hristos este începutul mântuirii subiective. Abia atunci este desăvârșită îndreptarea, abia atunci este deplină arătarea

sfințeniei. Până atunci credinciosul este dator să lucreze, cum spune Sf. Ap. Pavel: „*Lucrați cu frică și cu cutremur la mântuirea voastră*” (Flp II, 12).

Lucrarea mântuirii este împlinirea iubirii lui Dumnezeu față de lume și voinței Domnului nostru Iisus Hristos: „*Cel ce voiește ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină*” (1 2 Tim II, 4). Hristos ne dă altă viață, devenim mădulare și ne dă putere ca să ne pregătim pentru viața veșnică.

Mântuitorul a venit în lume pentru a împăca prin moartea și învierea Sa pe oameni cu Dumnezeu. Această împăcare a lui Dumnezeu cuprinde pe toți oamenii „*drepti și păcătoși*”. Dar mântuirea se dobândește individual prin îndreptare; ea trece de la chemarea tuturor oamenilor la preamărirea lui Dumnezeu de către fiecare și la trăirea în Biserică.

Mântuirea subiectivă nu este ceva în afară de noi, ci în noi înșine, constând din îndreptarea noastră în Hristos. Pe această cale atingem scopul creației, adică ajungem fii ai lui Dumnezeu - după har.

Așadar, pentru Biserica ortodoxă mântuirea creștină are două aspecte:

A) Acțiunea răscumpărătoare a omenirii global sau virtual, de către Iisus Hristos, prin jertfa pe cruce, este numită *mântuire obiectivă, răscumpărare sau împăcare universală a omului cu Dumnezeu*.

B) Împroprierea, de către fiecare om în parte, a efectelor Întrupării, Morții, Învieri și Înălțării, este numită *mântuire subiectivă* sau personală, ori simplu *mântuire, îndreptare sau sfințirea omului*. Această lucrare se înfăptuiește personal de fiecare creștin în parte prin colaborarea între harul Duhului Sfânt, credința și faptele bune, pentru ca omul răscumpărat prin jertfa lui Hristos, să poată dobândi fericirea veșnică.

Mântuirea subiectivă este împreună-lucrarea lui Dumnezeu și a omului, prin care acesta își însușește roadele jertfei de pe cruce a Mântuitorului, fiind eliberat din robia păcatului și a morții, începând de la Botez și Mirungere o nouă viață, prin care se face drept înaintea lui Dumnezeu. Această nouă viață se dezvoltă și se întărește prin conlucrarea creștinului cu harul, ca rod al credinței, manifestată prin fapte bune, iar răsplata pe care o va primi va fi fericirea veșnică.

Fiind creatorul omului Dumnezeu își folosește, în timpul și după sfârșitul istoriei, dreptul de a răsplăti omul, fie cu pedeapsa chinurilor veșnice în iad, fie cu recompensa vieții veșnice în împărăția cerului, și nu din vrednicia omului, ci din iubire față de Fiul Său Iisus Hristos și față de oameni.

Sf. Apostol Pavel vorbește despre mântuirea personală nu numai ca viață nouă în Hristos, dar și ca dreptate, însă, nu este vorba despre dreptatea legalistă a Vechiului Testament, întemeiată pe o Lege care rămânea exterioară omului, ci despre dreptatea lui Dumnezeu, care devine interioară credinciosului, ca viață nouă în Hristos, prin Duhul Său. „*Iar dacă Hristos este în voi, trupul este mort pentru păcat; iar Duhul, viață pentru dreptate, Iar dacă Duhul Celui ce a înviat pe Iisus din morți locuiește în voi, Cel ce a înviat pe Hristos Iisus din morți va face vii și trupurile voastre cele muritoare, prin Duhul Său care locuiește în voi.*” (Rm VIII, 10-11).

Dreptatea adusă de Hristos înseamnă o viață nouă interioară, în vederea transfigurării omului în Hristos, nu doar o simplă îndreptare exterioară și rituală. Poate de aceea, față de romano-catolici unde mântuirea se numește *dreptate* (cu sens numai juridic), în ortodoxie, termenul de *mântuire* are mai multe înțelesuri (potrivit Noului Testament), exprimate în termeni diferiți, care se completează fără să cuprindă complet sau să epuizeze semnificația și pun în evidență viața cea nouă în Hristos ca viață interioară prin lucrarea Duhului Sfânt.

Întreaga lucrare de ridicare a vieții creștinului are nevoie din partea lui de *credință* și *fapte bune*, dar numai după ce temelia a fost pusă de Dumnezeu prin însuflarea *harului* de la Botez, și întregul proces se continuă apoi și se desăvârșește în tot timpul vieții prin *Sfintele Taine*. Și toate aceste condiții trebuie să lucreze împreună fiindcă, nici credința, nici faptele bune, nu mântuiesc singure ci numai împreună și prin puterea Harului divin.

Învățătura ortodoxă numește *harul* divin condiția obiectivă a renașterii omului în Hristos, iar *credința* și *faptele bune* condițiile subiective ale renașterii.

Harul este conceput de învățătura ortodoxă ca energia necreată ce emană din dumnezeire și se împărtășește de Sfântul Duh creștinilor în Biserică, prin umanitatea înviată și slăvită a lui Iisus Hristos. Oricine poate primi cu bunăvoință harul lui Dumnezeu, dar îl și poate respinge : “*Iată, stau la ușă și bat; de va auzi cineva glasul Meu și va deschide ușa, voi intra la el și voi cina cu el și el cu Mine.*” (Apoc. III, 20).

Absența unei întâlniri vizibile a credincioșilor după înălțarea la cer a Mântuitorului, este împlinită de *harul* revărsat în Biserică, prin *Sfintele Taine*, cu reale urmări ontologice pentru noi, deoarece face simțită prezența Mântuitorului față de toți oamenii : “*Și iată Eu cu voi sunt în toate zilele până la sfârșitul veacului*” (Mt XXVIII, 20).

Pentru aceasta putem spune că mântuirea și refacerea comuniunii cu Dumnezeu, este în raport de întâlnirea noastră cu Mântuitorul, care este Calea, Adevărul și Viața și Care ne spune

că: *"Nimeni nu vine la Tatăl Meu decât prin Mine"* (In XIV, 6). Iar necesitatea harului pentru mântuire rezultă din universalitatea păcatului strămoșesc : *"Fiindcă toți au păcătuit și sunt lipsiți de slava lui Dumnezeu; Îndreptându-se în dar cu harul Lui, prin răscumpărarea cea în Hristos Iisus."* (Rm III, 23-24); după cum și fără harul redobândit prin Iisus Hristos, nimeni nu poate nici să voiască, nici să lucreze pentru mântuirea sa : *"Căci Dumnezeu este Cel ce lucrează în voi și ca să voiți și ca să săvârșiți, după a Lui bunăvoință."* (Flp II, 13).

Însă oricum ar fi primit de oameni, darul mântuirii nu este rezultatul vredniciei personale a omului și Dumnezeu oferă harul Său în mod gratuit, datorită operei de răscumpărare înfăptuite de Mântuitorul Hristos, cum ne spune Sf. Apostol Pavel : *„Pe noi, cei ce eram morți prin greșelele noastre, ne-a făcut vii împreună cu Hristos..., Căci în har sunteți mântuiți, prin credință, și aceasta nu e de la voi: este darul lui Dumnezeu; Nu din fapte, ca să nu se laude nimeni. Pentru că a Lui făptură suntem, zidiți în Hristos Iisus spre fapte bune, pe care Dumnezeu le-a gătit mai înainte, ca să umblăm întru ele."* (Ef II, 8-10).

Așadar, condiția obiectivă a deschiderii și intensificării colaborării omului cu harul, este chiar *harul*, care nu este creat și nu aparține omului, fiind o energie necreată, și îi este omului exterior după natură, dar interior după lucrare, și cu atât mai interior cu cât comuniunea omului cu Dumnezeu este mai adâncă. Iar comuniunea se dăruiește după măsura în care creștinul se sfințește, adică pe măsura virtuților dobândite și întărite prin eforturi ascetice, a faptelor bune și a participării la Sfintele Taine.

Alături de condiția obiectivă a harului, mântuirea cere și condițiile subiective ale : credinței și faptelor bune.

Necesitatea *credinței* cu *pocăință* pentru mântuire a fost arătată de Însuși Mântuitorul Hristos apostolilor, când i-a trimis la propovăduire pe sfinții apostoli și le-a spus : *"Mergeți în toată lumea și propovăduiți Evanghelia la toată făptura. Cel ce va crede și se va boteza se va mântui; iar cel ce nu va crede se va osândi."* (Mc XVI, 15-16); atât în botezul lui Ioan : *„Pocăiți-vă, căci s-a apropiat împărăția cerurilor... și erau botezați de către el în râul Iordan, mărturisindu-și păcatele."* (Mt III, 2, 6); dar mai ales în botezul creștin : *„Pocăiți-vă și să se boteze fiecare dintre voi în numele lui Iisus Hristos."* (FA XI, 38).

Aceeași necesitate a credinței o arată și Sfântul Apostol Pavel când zice: *"Fără credința cu neputință este a bineplăcea lui Dumnezeu"* (Evr XI, 6), iar în alt loc: *"De vei mărturisi cu*

gura ta pe Domnul Iisus și vei crede în inima ta că Dumnezeu L-a înviat pe El din morți, te vei mântui" (Rm X, 9).

Ca act intelectual, credința este adeziunea noastră liberă la Revelația divină, totuși, pentru mântuire, această credință nu-i suficientă, ci este necesară *"credința lucrătoare prin iubire"* (Ga V, 6), pentru că *faptele bune* sunt acelea care arată chipul lui Hristos în viața duhovnicească a credinciosului. Pornind din credință, faptele bune confirmă, verifică și desăvârșesc credința, întărind permanent puterea sufletului spre o continuă înnoire a vieții în Hristos, până la *"statura bărbatului desăvârșit, la măsura plinătății lui Hristos"* (Ef IV, 13).

Învățătura Bisericii noastre susține că alături de *credință* sunt necesare pentru mântuire și *faptele bune*, dar nu faptele fără legătura personală a credinciosului cu Hristos, adică acelea săvârșite pe baza vreunei legi normative impersonale, ci faptele care izvorăsc din credință și prin puterea lui Hristos, fiindcă ele sporesc în noi unirea cu Hristos și asemănarea cu El.

Așadar, este evident că mântuirea vine prin credință, dar, nu prin orice fel de credință, și nu doar prin credință, ci și prin fapte. Adică prin credința în Dumnezeu care este vizibilă în fapte de iubire. Și nu este vorba de o credință doar a creștinilor, ci de o credință în Dumnezeu a tuturor oamenilor. Sf. Ap. Iacov spune în acest sens : *"Ce folos, frații mei, dacă zice cineva că are credință, iar fapte nu are ? Oare credința poate să-l mântuiască ? Dacă un frate sau o soră sunt goi și lipsiți de hrana cea de toate zilele, Și cineva dintre voi le-ar zice: Mergeți în pace ! Încălziți-vă și vă săturați, dar nu le dați cele trebuincioase trupului, care ar fi folosul ? Așa și cu credința: dacă nu are fapte, e moartă în ea însăși."* (Iac II, 14-26).

De asemenea, în tabloul Judecății de apoi, prezentat de Mântuitorul, vedem că oricare credincios va fi judecat după faptele săvârșite: *"când va veni Fiul Omului întru slava Sa, și toți sfinții îngeri cu El, atunci va ședea pe tronul slavei Sale. Și se vor aduna înaintea Lui toate neamurile și-i va despărți pe unii de alții, precum desparte păstorul oile de capre. Și va pune oile de-a dreapta Sa, iar caprele de-a stânga."* (Mt XXV, 31-33).

Tot Mântuitorul ne spune : *"Nu tot cel ce-Mi zice : Doamne, Doamne, va intra în împărăția cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu care este în cer"* (Mt VII, 21). Deci oi sau capre, buni sau răi, oamenii vor fi judecați după faptele lor bune sau rele și nu în funcție de evoluția și dezvoltarea lor lumească, iar Sfântul Apostol Pavel confirmând aceasta ne spune că : *"Noi toți trebuie să ne înfățișăm înaintea judecății lui Hristos ca să ia fiecare după cele ce a făcut prin trup, ori bine, ori rău"* (2 Co V, 10), fiindcă moștenirea împărăției cerurilor sau

excluderea de la ea, se vor face după criteriul împlinirii sau neîmplinirii de către creștini a faptelor milei trupești (Mt XXV, 34-45).

În numeroase ocazii Sfântul Apostol Pavel subliniază că, la dreapta judecată Dumnezeu va răsplăti fiecăruia după faptele sale (Rm II, 6; 2 Co V, 10; 1 Tim VI, 18 ș.a.), iar din îndemnul Sfântului Apostol Pavel, adresat filipenilor : "... *lucrați cu frică și cu cutremur la mântuirea voastră*" (Flp II, 12), rezultă că mântuirea nu este un simplu dar de la Dumnezeu, nici numai un act sau o lucrare a omului, ci o acțiune de durată care are un început, se dezvoltă treptat și se săvârșește prin împreună-lucrarea lui Dumnezeu și a omului.

Ca lucrare sinergică mântuirea este roada conlucrării între Dumnezeu și om, pentru ca astfel „*să se bucure împreună și cel ce a semănat și cel care a secerat*” (In IV, 36).

Despre împletirea credinței cu faptele ne vorbește și Sf. Iacov: " *Omul se îndreptează prin fapte, iar nu numai prin credință*" (Iac II, 21), iar : " *Credința fără fapte moartă este*" (Iac II, 17).

La fel și mântuirea, nu este un "ceva" care să poată fi "secerat", ci un dar și o putem primi, însă numai dacă luptăm pentru ea din toate puterile noastre. Pentru aceasta, învățătura ortodoxă subliniază importanța contribuției omului la propria mântuire, alături de Duhul Sfânt, în comuniune cu Hristos și cu ceilalți credincioși. Biserica răsăriteană chiar s-a văzut confruntată cu necesitatea de a preciza condițiile subiective ale mântuirii cu mult înaintea Reformei, susținând implicarea întregii constituții psihofizice a omului în lucrarea mântuirii prin transfigurarea naturii umane sub puterea harului dumnezeiesc după modelul schimbării la față a Mântuitorului pe Muntele Tabor, ceea ce respinge categoric învățătura protestantă despre mântuirea numai prin *credință*, fără *fapte*, și pe cea catolică prin *merite prisositoare*.

În gândirea patristică dobândirea mântuirii se face prin luptă, fiindcă omul a fost înșelat să cadă în păcat și nu a fost creat cu o natură păcătoasă, dar a moștenit de la protopărinți o natură bolnavă, care a fost coruptă de patimi, și care la rândul ei corupe fiecare om care o moștenește. Omul nu se naște păcătos, dar, se lasă ademenit de pornirile spre patima spre care îl împinge propria natură. Necesitatea satisfacerii trebuințelor trupului duce inevitabil la patimi pe oamenii muritori pentru a supraviețui, însă păcatul este al voinței personale și nu al firii, care deși bolnavă rămâne în permanență deschisă colaborării cu harul spre refacerea chipului cu care a fost creat, dovadă că ieșirea de sub tirania poftelor aducătoare de moarte se realizează prin faptele bune, ca acte ale voinței personale.

După cum le spune Sf. Ap. Pavel filipenilor : „*Fraților, eu nu socotesc încă să o fi cucerit*” (Flp III, 13), mântuirea este o lucrare ce se câștigă mereu, nu se încheie niciodată, iar odată dobândită ea trebuie păstrată prin aceleași condiții, fiindcă drumul credinciosului spre mântuire pretinde o continuă curățire a vieții duhovnicești, de oricare fel de întinăciune, de orice patimă sau păcat. Fără acest efort susținut de eliminare a oricărui rău din ființa sa, creștinul nu va putea împlini scopul mântuirii, al comuniunii cu sfințenia lui Dumnezeu.

Sfinții părinți spun că omul își rânduiește singur mântuirea și tot ceea ce ține de mântuire, deoarece, ca fapt ascetic lucrarea mântuirii este ceea ce definește foarte mult concepția creștin ortodoxă a mântuirii, care nu poate exista fără exercițiul de a renunța la tot ceea ce este păcat, înclinație și impuls pătimas, fiindcă aflăm în epistola întâi către Corinteni că împotriva mântuirii stau patimile și viciile : „ ... *Nici desfrânații, nici închinătorii la idoli, nici adulterii, nici malahienii, nici sodomiții, Nici furii, nici lacomii, nici bețivii, nici batjocoritorii, nici răpitorii nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu.*” (1 Co VI, 9-10).

Tâlcuind Epistolele Sfântului Apostol Pavel, sfinții părinți abordează o tematică vastă de preocupări, care ținesc atingerea idealului desăvârșirii creștine, de către fiecare om, prin lucrarea virtuților, ceea ce nu se face pur și simplu ca orice altă lucrare ci numai prin luptă înverșunată, care în Ortodoxie implică trei stări de viață duhovnicească în har : *chemarea* sau pregătirea îndreptării, *îndreptarea*, mântuirea sau sfințirea și *preamărirea* din viața veșnică, pe temeiul Sfintei Scripturi: ”... *pe care i-a chemat, pe aceștia i-a îndreptat; iar pe care i-a îndreptat, pe aceștia i-a și preamărit.*” (Rm VIII, 30).

Lupta duhovnicească se desfășoară cu *armele lui Dumnezeu* care îi sunt dăruite omului și pot fi identificate prin : adevăr, neprihănire, râvna mărturisirii, credință, nădejde, și Cuvântul lui Dumnezeu. Adversarii creștinului sunt : în primul rând el însuși prin omul vechi, omul trupesc; apoi, lumea; și diavolul. Fiecare dintre acești adversari sunt dușmani neîmpăcați ai vieții, sfințeniei, și virtuții, și corespunzător nevoitorul își va orienta rezistența și atacurile împotriva patimilor, a ispitelor și a înșelăciunilor. În teologia romano-catolică se pune accentul pe mortificarea trupului, și concepția ascetică este de a distruge corpul considerat rău prin natură. Spre deosebire, teologia răsăriteană recomandă disciplinarea și nu distrugerea corpului. Chiar dacă în Sfânta Scriptură se folosește cuvântul omorâre și ucidere a omului vechi, ele nu se referă la moartea biologică ci la eliminarea patimilor fixate ca deprinderi rele în trup, cu convingerea adusă de unele idei rele. Prin urmare asceza răsăriteană recomandă disciplinarea trupului pentru a

dobândi controlul său și exersarea virtuților pentru a șterge deprinderile rele concomitent cu renașterea deprinderilor bune datorite omului la crearea lui. În felul acesta disciplinarea trupului se întregeste prin disciplinarea sufletului. Și pe măsură ce pornirile rele sunt șterse, pornirile bune sunt readuse la viață, prin efort ascetic și prin puterea Duhului și sunt fixate în virtuți prin fapte bune.

Știm că patimile și virtuțile pot fi opuse în mod teoretic și în principiu fiecărei patimi îi corespunde o virtute care odată ce este lucrată duce la ștergerea patimii corespunzătoare ei. Acest principiu este extrem de important în asceză, și este aplicat corespunzător pentru eficiența lui maximă. De aceea, am expus și în lucrare patimi și virtuți, cu deosebită importanță în viața creștină și lupta duhovnicească, însă nu în mod riguros, ca perechi de patimă și virtute opusă, ci potrivit relevanței lor, pe de o parte a patimilor mai vizibile din viața păcătosului, și pe de altă parte a virtuților necesare pentru desăvârșirea spirituală. În mod necesar trebuie spus că nu putem vorbi despre patimi sau virtuți separat, fiindcă arătând o patimă vorbim în același timp și de patimile pe care le provoacă dar și de virtutea sau virtuțile pe care le acoperă și care trebuie eliberate, după cum atunci când expunem o virtute, avem în vedere atât patima sau patimile care au întunecat-o cât și virtuțile pe care le susține și naște prin lucrare. Pentru acest motiv am încercat să prezentăm o listă generalizată la maxim, și am descris acele patimi și acele virtuți care au rol de izvor pentru altele din rândul lor, cât și efecte numeroase asupra altora. Patimi care să nască alte patimi, patimi care să întunece nu o singură virtute ci mai multe, și de asemenea, virtuți care nasc alte virtuți și care susțin și dezvoltă alte virtuți. Evident, am descris la modul cât mai concis patimile, folosind lista generală a păcatelor, și am prezentat distrugerile pe care le produc sufletului, dar și modul cum pot fi șterse prin asceză. Dar am insistat și am dezvoltat mai mult partea destinată virtuților, pe care le-am enunțat potrivit clasificări lor în virtuți teologice, virtuți evanghelice, și virtuți cardinale. De asemenea, am prezentat mai extins rolul virtuților în viața creștină, știind că ele vor fi încununate prin comuniunea creștinilor cu Hristos.

Ca atitudine duhovnicească lupta ascetică trebuie începută imediat ce credinciosul primește ”vestea bună” a împărăției. Iată de ce Biserica Ortodoxă cere pocăința tuturor credincioșilor, și respinge opinia celor care consideră drept un model, cazul tâlharului mântuit, în ultimul moment al vieții, pe cruce, fiindcă el a fost o excepție posibilă atunci dar, astăzi nu se mai poate ca un om, după ce a auzit Evanghelia, să ducă o viață întreagă de răutăți și de păcate,

pentru a se pocăi în momentul morții. Chiar dacă viața creștinului are perspectiva eternității, mântuirea lui trebuie să înceapă acum, azi, imediat ce auzim ”vestea bună” a împărăției.

În plus, curăția sufletului este o stare firească a omului, care nu trebuie adăugată ci recâștigată. De aceea este și posibilă și necesară dobândirea virtuților, și nu doar curățirea de patimi, fiindcă efortul continuei curății duhovnicești, trebuie împletit armonios cu înnoirea duhovnicească, și creșterea în virtute, arătată prin fapte bune, până ajungem la *“statura bărbatului desăvârșit, la măsura vârstei deplinătății lui Hristos”* (Ef IV, 13).

Însă chiar și după ce împlinim condițiile necesare, nu trebuie să avem certitudinea mântuirii, ci doar la sfârșitul vieții avem făgăduința, că vom obține “cununa dreptății”, sau “premiul biruinței” (2 Tim IV, 6-8; Apoc II, 10; III, 11). Datorită acestui fapt și întrucât există în permanență posibilitatea căderii, se cuvine ca întru smerenie să “lucrăm cu frică și cu cutremur la desăvârșirea mântuirii noastre” (Flp II, 12), iar, această ”incertitudine” va exercita o influență pozitivă asupra noastră, constituind un îndemn permanent la săvârșirea faptelor bune și a desăvârșirii. Altfel spus, pentru lupta creștinului este mai utilă nădejdea și nu certitudinea mântuirii.

Tâlcuind epistola către Filipeni Sfinții Părinți subliniază că dacă Dumnezeu l-a creat pe om fără voia lui, în schimb nu-l mântuiește fără voia și fără participarea lui, și de aceea ne spune Sf. Ap. Pavel ”*lucrați*”, e adevărat, ”*lucrați cu frică și cu cutremur*”, dar, ”*lucrați ... la mântuirea voastră*”, (Flp II, 12), care este susceptibilă de creștere, întărire și desăvârșire, și pentru că este legată nu numai de voința și lucrarea omului ci și de cum va găsi Dumnezeu rezultatul acțiunilor lui, nimeni nu poate fi sigur de mântuirea sa, și omului îi este necesară continua lucrare în acest scop, împlinind toate poruncile și câștigându-și virtutea care le încununează pe toate : iubirea.

Putem spune așadar că pentru un creștin certitudinea dobândirii, nu este folositoare ci mai degrabă nădejdea mântuirii. Fiindcă nădejdea îl motivează să păzească tot ce lucrează și să lucreze mereu cu râvnă, amintindu-i în orice stadiu al creșterii sale duhovnicești s-ar afla, cuvintele Sf. Ap. Pavel: ”*Așa că celui ce i se pare că stă, să ia aminte să nu cadă* (I Co. 10, 12).

Alături de nădejde, în lupta pentru dobândirea mântuirii, este recomandată smerenia, fiindcă Mântuitorul ne spune: ”*Așa și voi, când veți face toate cele ce vi s-au poruncit, să ziceți: slugi netrebnice ce suntem, căci ce am fost datori să facem am făcut*” (Lc XVII, 10), iar Sf. Ap. Pavel ne dă și explicația : ”*Cu harul lui Dumnezeu sunt ceea ce sunt, și harul Lui care a fost întru mine n-a fost în zadar, căci m-am ostenit mai mult decât ei toți, dar nu eu, ci harul lui*

Dumnezeu care este în mine" (1 Co XV, 10), iar în alt loc zice: "Căci ce ai pe care să nu-l fi primit? Iar dacă l-ai primit, de ce te lauzi ca și cum nu l-ai primit?" (1 Co IV, 7). De aceea, să nu uităm niciodată că mântuirea este darul lui Dumnezeu, iar credința lucrătoare prin iubire, din care izvorăsc faptele bune care nu sunt vrednicia, ci responsabilitatea noastră prin care răspundem Mântuitorului și singurul mijloc prin care ne putem dobândi mântuirea, pe care simbolic ne-o arată Sf. Ap. Pavel prin simbolul "cununei" și "încununării" în Epistolele sale : "Nu știți voi că cei ce aleargă-n stadion, aleargă toți, dar numai unul ia premiul?" (1 Co IX, 24). "De acum mi s-a gătit cununa dreptății, pe care în Ziua aceea mi-o va da Domnul, Dreptul Judecător; și nu numai mie, ci și tuturor celor ce l-au iubit arătarea". (2 Tim IV, 8). "Ce este omul, că-ți amintești de el? Sau fiul omului, că-l cercetezi pe el? Micșoratu-l-ai pentru-o clipă mai prejos de îngeri; cu slavă și cu cinste l-ai încununat. (...) Dar pe Cel ce pentru-o clipă mai prejos de îngeri a fost micșorat, pe Iisus, Îl vedem încununat cu slavă și cu cinste din pricina morții pe care a suferit-o, în așa fel ca, prin harul lui Dumnezeu, pentru fiecare să fi gustat moartea. Fiindcă Lui, Cel pentru Care sunt toate și prin Care sunt toate, Lui, Cel ce pe mulți fii i-a dus către slavă, Lui I se cădea să-L desăvârșească prin pătimire pe Începătorul mântuirii lor". (Evr II, 6-7, 9-10). "Fericit bărbatul care rabdă ispita; fiindcă la capătul încercării va primi cununa vieții, pe care Dumnezeu le-a făgăduit-o celor ce-L iubesc". (Iac I, 12). "Iar când Se va arăta Mai-Marele păstorilor, veți primi cununa cea neveștejită a mării". (1 Ptr V, 4). "Nu te teme de cele ce ai să pătimești. Iată, pe unii dintre voi va să-i arunce diavolul în temniță, ca să fiți puși la-ncercare, și veți avea zece zile de necaz. Fii credincios până la moarte și-ți voi da cununa vieții". (Apoc II, 10). "Vin curând; ține ce ai, pentru ca nimeni să nu-ți ia cununa". (Apoc 3, 11).

Este interesant că tocmai "desăvârșirea" revendicată de credincioșii corinteni îl determină pe sfântul apostol să îi certe pe aceștia și să le arate că tot ce consideră ei că au realizat ar putea fi fără nici o valoare, dacă eforturile lor sunt lipsite de smerenie, de dragoste și de ascultare față de Domnul Hristos, adică sunt făcute fără rânduiala cerută.

Arătând că este de folos a fi cu pogorământ față de alții, căci aceasta este desăvârșirea cea mai înaltă, pe care el însuși a făcut-o, prin faptul că nu a luat ajutoare de pe la ucenici, ca ceilalți apostoli, iar la urmă iarăși s-a pogorât mai jos decât toți, și făcându-le cunoscute așezările fiecăruia, cum și desăvârșirea și pogorământul, Sfântul Apostol Pavel nu le spune încă lămurit, ca să nu rămână rușinați, dar le dă de înțeles că ceea ce se petrece printre dâșii, este o muncă

zadarnică și fără scop, deși pare să vină de la desăvârșirea lor, dar în tot ce fac ei păcătuiesc în Hristos, că pierde pe frații lor și că nu au nici un folos din atingerea desăvârșirii dacă nu-i vor adăuga și dragostea, iar pentru lămurire le dă o pildă cu valabilitate generală, și zice: *"Nu știți voi că cei ce aleargă-n stadion, aleargă toți, dar numai unul ia premiul?"*

Evident, la creștini, acel "unul" singur câștigător este Hristos, dar El a câștigat pentru toți care cred în El, și prin exemplul folosit Sf. Apostol nu le spune corintenilor că numai unul din toți se va mântui, fiindcă la "creștini" toți "alergătorii" credinței au câștigat deja în Hristos, și toți vor fi încununati pentru că nu se luptă între ei ci fiecare cu păcatul lui (dacă bineînțeles, vor alerga "bine"), și spune mai degrabă că mult ne folosește fiecăruia a avea râvna fierbinte a celui singur câștigător din curse.

iȘ" – zice -, *oricine se luptă se înfrânează de la toate*". Iar aici "toate" înseamnă să vă opriți și de la îmbuibarea pânteceului, și de la desfrânare, și de la beție, și în sfârșit de la toate patimile. Aceasta se petrece până și în luptele lumești, unde nu au voie, de pildă, cei ce se luptă, nici să se îmbete în timpul luptei, nici să desfrâneze, ca nu cumva să-și slăbească puterea, și nici a se îndeletnici cu altele în acel timp, ci depărtându-se de toate, atleții se gândesc și lucrează numai pentru victoria în lupte. Deci dacă acolo este așa, cu toate că numai unul ia cununa, apoi cu atât mai mult aici, unde cununile sunt mai multe și unde întrecerea este mai mare, căci nu numai unul este care se încununează, ci toți se încununează și premiul este așa de mare, încât învinge toate ostenele întrebuințate. Și arătându-le greutatea Sf. Apostol le arată și avantajele, că nu unii împotriva celorlalți trebuie să luptăm ci unii împreună cu ceilalți, și toți în Hristos: *"Și aceia, ca să ia o cunună stricăcioasă, iar noi, nestricăcioasă."* Iar Sf. Ap. Pavel a îndeplinit în acest scop toate condițiile trebuincioase. Drumul de luptă și de jertfă pe care i l-a hotărât Dumnezeu, l-a străbătut până la capăt - cu dureri, dar fără greșeli și fără poticniri. Credința insuflată de Domnul cu prilejul convertirii și adâncită în anii de însingurări și de alergături misionare, a păstrat-o intactă până în ceasul din urmă, neafectată de nici un adaos sau corectură omenească. Solia ei a purtat-o ca pe-o torță aprinsă la vetrele de jăratec duhovnicesc ale Cerului, până la marginile pământului. În ciuda atâtor ostenele și jertfe, prigoane și amărăciuni, izbânzi și vremelnice înfrângeri, oamenii vremii aceleia au cunoscut din plin înflăcărata sa dragoste față de Hristos și nu puțini au fost cei ce s-au lăsat încinși de dogorile ei, primenindu-și viața.

Atât "lucrul credinței" cât și "osteneala dragostei" și "stăruința nădejdi" (1 Tes. I, 3) arată - după cele spuse de Sfântul Apostol Pavel - neîncetata strădanie a creștinului pentru înfăptuirea

virtuților și menținerea lui în neîncetată acțiune. Credința și nădejdea se susțin reciproc. Ele se valorifică prin iubire și amândouă îndeamnă iubirea la acțiune; încât se poate spune că toate faptele din credință și nădejde sunt fapte din iubire. Ele aduc roada și-l fac pe om să crească în tot lucrul bun; ele sporesc cunoașterea lui Dumnezeu. Ele îl întăresc pe om cu toata puterea, după tăria măririi lui Dumnezeu. (Col I, 11) Pavăza lor este îmbrăcămintea omului nou, „udnăcărbmî” .iițeiv a iș iinimul a ,(72 ,III aG .fc) "sotsirH nî aetnimăcărbmî"-ne în platoșa credinței și a dragostei și punând coiful nădejdi de mântuire" (I Tes V, 8), dobândim mântuirea prin Domnul nostru Iisus Hristos. Credința, nădejdea, dragostea rămân veșnic. Ele sunt mai presus de harisme; sunt daruri ale Duhului Sfânt care desăvârșesc în om virtutea și conlucrează cu el spre asemănarea lui Dumnezeu. (1 Co XIII, 8-13)

BIBLIOGRAFIE

Betz, H. D., *The Literary Composition and Function of Paul's Letters to the Galatians*, New Testament Studies 21, 1975.

Betz, Hans Dieter, *Epistle to the Galatians*, în ABD, vol. 2, 1974.

Betz, Hans Dieter, *Epistle to the Galatians*, în David Noel Freedman (ed.), *The Anchor Bible Dictionary*, (ABD) vol. 2, New York: Doubleday, 1992.

Binder, Herman, *Dar glaupe bei Paulus (Credință la Pavel)* - traducere de Diac. Prof. Orest Bucevschi în *Ortodoxia*, an XXI, nr. 2/1969.

Black, M., *The Scrolls and Christianity*, 1969.

Boor, Dr. Werner de, *Die Briefe an die Philipper und Kolosser*, Verlag R. Brockhaus Wuppertal, 1969.

Bourbonnais, Gaétan, *Voici mon Serviteur*, Paris, 1968.

Bouvet, L., *L'Ascese dans Saint Paul*, Lyon, 1936.

Bria, Ion, *Dimensiunea hristologică a economiei mântuirii*, în *Ortodoxia*, nr. 2, 1983.

Bria, Pr. Prof. Ion, *Tratat de Teologie Dogmatică și Ecumenică*, Editura România Creștină, București, 1999.

Bria, Prof. Ion, "Adam" în *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, EIBMBOR, București, 1994.

Bucevschi, Diac. Prof. Orest, *O datorie izvorâtă din porunca iubirii creștine*, Edit. Inst. Biblic și de Misiune a BOR, București, 1957.

Carrez, M., "La Signification actuelle pour 'Histoire du Salut' du visible et de l'invisible dans la Pensée Paulinienne", in F. Christ, ed., *Oikonomia. Heilsgeschichte als Thema der Theologie*, Oscar Cullmann zum 65. Geburtstag gewidmet, 1967.

Cazelles, Henri, *Les Poèmes du Serviteur. Leur place, leur structure, leur théologie*, în „Recherches de Science Religieuse”, tome XLIII, 1955, pp. 5-55.

Cerfaux, E., *Christ in the Theology of St Paul*, 1959.

Dicționar Biblic, J. D. Douglas (Ed.), Societatea Misionară Română, Editura Cartea Creștină, Oradea, 1995.

Dicționar Biblic, traducere din limba franceza de Constantin Moisa, vol. 1, Editura Stephanus, Bucuresti 1996.

Dicționar Biblic, traducere din limba franceză de Constantin Moisa, Volumul 2, Editura Stephanus, București, 1996.

Eerdmans Dictionary of the Bible, David Noel Freedman (Ed.), Grand Rapids, Michigan, Cambridge, 2000.

Esler, Philip, *Galatians*, Routledge, London and New York, 1998.

Fitzmyer, J. A., *Introduction to the New Testament Epistles*, în J. A. Fitzmyer, R. E. Brown, R. E. Murphy (eds.), *The New Jerome Biblical Commentary*, London, 1993.

Fitzmyer, Joseph A., *First Corinthians. A New Translation with Introduction and Commentary*, The Anchor Yale Bible, Yale University Press, New Haven and London, 2001

Florea, P. S. Petroniu, *Virtuțile la părinții filocalici*, Ed. Universității din Oradea, Oradea, 2001.

Fung, Ronald Y. K., *The Epistle to the Galatians*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 1998.

Fursac, Roques de, *L'avarice, essai de psychologie morbide*, Paris, 1911.

Galtier, P., *De poeinentia tractus dogmatica-historicus*, Paris, 1931.

Georgescu, Pr. Magistrand Mihai, *Idei morale și sociale în Comentariul la Psalmi al Sf. Vasile cel Mare*, în „Studii Teologice”, an X nr. 7-8/1959.

Gheorghiu, Dr. Vasile, *Epistola către Romani cu comentariu*, Cernăuți, 1923.

Ghișcă, Drd. Gheorghe, *Ideea de comuniune în Ortodoxie*, Ortodoxia, XXI (1969), nr. 3.

Gibbs, J. G., “Interpretations of the Relation between Creation and Redemption”, *Scottish Journal of Theology* 21, 1968.

Gibbs, J. G., “The Cosmic Scope of Redemption according to Paul”, *Biblica* 56, 1975.

Gibbs, J. G., *Creation and Redemption: A Study in Pauline Theology, Supplements to Nov* 26, 1971.

Gordon, R., *Mithraism and Roman Society*, 1972.

Grandmaison, Léonel de S. I., *La religion personnelle*, Paris, Gabalda, 1927.

Green, E. M. B., *The Meaning of Salvation*, 1965.

Green, J., *The Meaning of Salvation*, 1965.

Grelot, Pierre, *Sens chrétien de l'Ancien Testament. Esquisse d'une traite dogmatique*, Tournai, 1962.

Grigore, Daniel, *Sacerdoțiul omului: omul preot al creației*, Ed. Dacpress, Curtea de Argeș, 2004.

Grogan, G. W., "The Experience of Salvation in the Old and New Testaments", *Vox Evangelica* 5, 1967.

Guilbert, Joseph de S. J., *The Theology of the Spiritual Life*, translated by Paul Barrett, Sheed and Ward, 1956.

Gunkel, H., *Schöpfung und Chaos in Urzeit und Endzeit. Religionsgeschichtliche Untersuchung über Gen. 1 und Apoc. Joh. 12*, 1895.

Guthrie, Donald, *Evrei. Introducere și comentariu*, Editura Scriptum, Oradea, 2011.

Haenchen, C., *The Acts of the Apostles*, 1971.

Haerens, A. H., "Söter et Söteria", *Studio Hellenica* 5, 1948.

Hahn, F., *The Titles of Jesus in Christology*, 1969.

Harper Collins Bible Dictionary, Revised Edition, Paul J. Achtemeier (Ed.), Harper San Francisco, New York, 1996.

Harrop, J. H., *Epistolă*, în J. D. Douglas, *Dicționar Biblic*, vol. 1, Editura „Cartea Creștină” a Societății Misionare Române, Oradea, 1995.

Hausherr, A., *Les Orientaux connaissent ils les nuits de Saint Jean de la Croix?* *Orientalie Christiana*, Roma, vol. 12, nr. 1-2, 1946.

Heinisch, P., *Christus der Erlöser*, 1955.

Hengel, M., *Crucifixion in the Ancient World and the Folly of the Message of the Cross*, 1977.

Matera, Franck J., *Galatians*, The Liturgical Press, Collegeville, 2007.

Moo, Douglas, *New International Commentary on the New Testament. The Epistle to the Romans*, Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, 1996.

Origen, *Commentaria in Epistolam B. Pauli ad Romanos*, în *Patrologia Graecae* 14, J. P. Migne, Paris, 1862

Riches, John, *Galatians through the Centuries*, Wiley-Blackwell, 2013.

Ridderbos, H. N., *The Epistle to the Churches of Galatia*, NIC, 1953.

Tâlcuirea Epistolelor către Galateni, Efeseni, Filipeni și Coloseni a slăvitului și prealăudatului Apostol Pavel de Sfântul Teofilact, Arhiepiscopul Bulgariei, Nicodim Aghioritul, Editura Sofia, București, 2006.

Tofană. Prof. dr. Stelian, *Studiul Noului Testament, Volumul III: Evangheliile după Luca și Ioan. Problema sinoptică*, Editura Alma Mater, Cluj-Napoca, 2001.